

Завідна Л.Д., к. с.-г. наук, доцент,
докторант кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київський національний торговельно-економічний університет

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Завідна Л.Д. Концепція розвитку соціально-економічної системи та її особливості в управлінні підприємством. У статті узагальнено концептуальні підходи до трактування сутності соціально-економічної системи, визначено особливості соціально-економічних систем в управлінні підприємством. З урахуванням конкретизації особливостей розвитку здійснено систематизацію типів розвитку соціально-економічної системи за класифікаційними ознаками та встановленими групами, що характеризують розвиток СЕС як іманентну властивість.

Ключові слова: система, розвиток, соціально-економічна система (СЕС), систематизація типів розвитку, управління підприємством, іманентна властивість, підприємства готельного господарства.

Завидная Л.Д. Концепция развития социально-экономической системы и ее особенности в управлении предприятием. В статье обобщены концептуальные подходы к трактовке сущности социально-экономической системы, определены особенности социально-экономических систем в управлении предприятием. С учетом конкретизации особенностей развития осуществлена систематизация типов развития социально-экономической системы по классификационным признакам и установленным группам, характеризующие развитие СЭС как имманентное свойство.

Ключевые слова: система, развитие, социально-экономическая система (СЭС), систематизация типов развития, управления предприятием, имманентное свойство, предприятия гостиничного хозяйства.

Zavidna L.D. The concept of development of the socio-economic system and its peculiarities in enterprise management. The article generalizes conceptual approaches to the interpretation of the essence of the socio-economic system, defines peculiarities of socio-economic systems in enterprise management. Taking into account the concretization of peculiarities of development, types of development of the socio-economic system by classification features and determined groups that characterize SES development as an immanent property are systematized.

Key words: system, development, socio-economic system (SES), systematization of types of development, enterprise management, immanent property, enterprises of hospitality industry.

Постановка проблеми. Ринкове середовище функціонування соціально-економічної системи (СЕС) диктує жорсткі умови конкуренції, вижити й стати лідером в яких можливо лише на основі своєчасної реалізації стратегії розвитку. Тому в сучасних умовах економіки все більшої актуальності набувають питання розвитку таких систем, їх спроможність достатньо швидко та з мінімальними необхідними витратами реагувати на потреби ринку і зміни зовнішнього і внутрішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку соціально-економічної системи у теоретико-методологічному контексті присвячено роботи багатьох вітчизняних й зарубіжних учених: В.В. Олещенко, В.Д. Базилевич, І.В. Блауберга, В.А. Василенко, В.Н. Волкова, О.О. Денісова, В.М. Добкина, Л.І. Євенко, Е.О. Єрохіна, Д.І. Кліланда, В.Р. Кінга, В.М. Костюка, Г. Кунца, Б.З. Мильнера, М.М. Мойсєєва, С.М. Никешина, С. О'Доннела, О.В. Раєвської, В.С. Раппопорта, В.М. Садовського, В.С. Тюхтіна, Ю.А. Урманцева, Дж. О'Шонессі, Є.Г. Юдіна, С. Янга та ін.

Однак проблема єдиного концептуального підходу до трактування сутності соціально-економічної системи, її систематизації, характеру розвитку та особливостей в управлінні підприємством потребує комплексного дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є узагальнення єдиного концептуального підходу до трактування сутності соціально-економічної системи (СЕС), визначення особливостей СЕС в управлінні підприємством, здійснення систематизації типів розвитку соціально-економічної системи за класифікаційними ознаками та встановленими групами.

Виклад основних результатів. Для розкриття глибинної сутності розвитку соціально-економічних систем доцільно спочатку чітко визначити такі поняття, як «система» та «розвиток». Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених із системних досліджень дав змогу виділити основні підходи до її трактування та провести критичний аналіз її змістовних аспектів. На нашу думку, найбільший інтерес представляють визначення поняття «система», що задаються через системні ознаки.

Одними з перших таке визначення надали І.В. Блауберг, В.М. Садовський і Є.Г. Юдін: «Вирушаючи від цілісного характеру систем, можна якісно поставити поняття системи через такі ознаки:

- 1) система являє собою цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів;
- 2) вона утворює особливу єдність із середовищем;
- 3) зазвичай будь-яка досліджувана система являє собою елемент системи вищого порядку;
- 4) елементи будь-якої досліджуваної системи, своєю чергою, зазвичай виступають як системи більш низького порядку» [1, с. 29].

З точки зору В.С. Рапопорта, «для того щоб щось можна було вважати системою, повинні бути виконані такі умови: 1) Всі явища в середовищі даного об'єкта поділяються на такі, які можуть грати роль вхідних дій, і такі, які не можуть грати цю роль. 2) Вказуються всі можливі системи. 3) Вказуються всі можливі вихідні дії системи. 4) Даний стан і дана вихідна дія детермінують певну вихідну дію системи та її певний новий стан» [2, с. 71].

Дещо пізніше В.М. Садовський сформулював поняття «система» в такий спосіб: «Система, по-перше, є певна цілісність, по-друге, система ієрархічна за своєю природою, по-третє, відносно опису системи справедливий принцип множинності опису» [3, с. 106-107]. В.М. Добкин, виділивши тільки соціально-економічні та технічні системи, відзначає такі ознаки: «Структурно організована цілісна сукупність простіших частин (підсистем, елементів); взаємозв'язок підсистем, їх взаємодія у процесах цілеспрямованого функціонування системи; ієрархічність; динамічність» [4, с. 11-12].

В.М. Костюк називає такі системні ознаки: 1) системний ефект; 2) взаємодія із середовищем; 3) наявність підсистем; 4) ієрархія; 5) взаємодія підсистем; 6) наявність людського фактору в системі; 7) цілісність [5, с. 11-24].

Як відзначають у своїх роботах О. Єрохіна, О. Денісов і Д. Колісников, поняття «система» має відображати морфологічну, функціональну й інформаційну єдність доступних вивченню об'єктів, процесів і явищ [6].

Морфологічний опис дає уявлення про побудову системи і залежить від глибини опису системи і рівня деталізації.

Функціональний опис системи необхідний для усвідомлення і визначення її місця серед інших систем зовнішнього середовища.

Інформаційний опис системи визначає залежність морфологічних і функціональних властивостей системи від якості й кількості внутрішньої та зовнішньої інформації.

У роботі О.В. Раєвневої [7] під системою розуміється сукупність елементів, що утворюють єдине ціле через систему взаємопов'язаних, взаємозалежних процесів і відносин, та володіє властивостями, не притаманними окремо взятим її елементам.

Узагальнюючи вищеперелічені підходи до поняття «система» і представляючи підприємство готельного господарства як соціально-економічну систему, відзначимо в ній такі *характерні особливості*:

- наявність мети (цілей) і вимірників діяльності системи;
- наявність інтеграційних властивостей, які визначають систему як цілісний об'єкт;
- система являє собою сукупність простіших підсистем;
- система має свою структуру, внутрішню організацію, що являє собою взаємозв'язок і взаємодію між складниками її підсистемами;
- ієрархічність: кожна система може бути розглянута як елемент системи вищого порядку, своєю чергою, кожна система являє собою сукупність простіших елементів;
- будь-яка система є динамічним об'єктом, тобто процеси функціонування системи протікають у часі і просторі;
- взаємодія із зовнішнім середовищем, тобто система характеризується вхідними і вихідними параметрами, параметрами внутрішнього стану і зворотними зв'язками.

З аналізу наведених властивостей можна зробити висновок, що підприємство як соціально-економічна система являє собою системне об'єднання соціальних, економічних, фінансових та управлінських видів діяльності для вирішення конкретних завдань.

Кожна соціально-економічна система має дві рушійні сили: бажання вижити (зберегти себе, мати визначену стабільність) і прагнення розвиватися (самовдосконалюватися) [8]. З позиції теорії самоорганізації розвиток організації відбувається через вплив різних факторів (коливань, змін), що виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищі системи [9].

Х. Віссема вказує, що на зміну старої парадигми «спочатку збереження, потім розвитку» прийшла нова парадигма «збереження через розвитку», тому що якщо постійно займатися самозбереженням, не звертаючи увагу на навколишнє середовище, і покладатися на власне суб'єктивне сприйняття, може відбутися саморуйнування соціально-економічної системи [9, с. 6].

Своєю чергою, розкриття суті процесу розвитку систем (у тому числі стратегічного) передбачає висвітлення як філософських, так і економічних поглядів на її проблему. Згідно з Новітнім філософським словником [10], розвиток – це характеристика якісних змін об'єктів, поява нових форм буття, інновацій та нововведень і поєднання з перетворенням їхніх внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Ураховуючи внутрішні механізми розвитку, що зумовлені суперечностями всередині системи, П. Алексєєв та А. Панін [11] трактують поняття «розвиток» як спрямовані, незворотні якісні зміни цієї системи.

Досліджуючи проблемні аспекти стійкого розвитку підприємств як систем, В. Василенко [12]

ототожнює розвиток із набуттям нової якості, що зміцнює життєдіяльність підприємства в умовах мінливого середовища. А. Власова та Н. Краснокутська розуміють під розвитком «...процес будь-якого роду змін різноманітних форм матерії» [13, с. 81].

Позиція тих, хто ототожнює розвиток виключно з якісними змінами, ґрунтується на законі переходу кількості в якість, згідно з яким будь-які кількісні зміни так чи інакше перетворюються на якісні зміни. В основу цієї позиції покладено твердження: «Дещо є завдяки своїй якості тим, чим воно є, і, втрачаючи свою якість, воно перестає бути тим, чим воно є» [14, с. 228].

Сучасна філософія визначає, що даний процес є саморозвитком (саморухом), оскільки основним джерелом розвитку виступають внутрішні протиріччя [15, с. 65]. Цієї думки дотримується Д.М. Гвішиані, який розглядає розвиток як «систему протиріч, систему якісно різних етапів, шаблів, систему оборотних і необоротних процесів, систему поступального росту й внутрішньої цілісності розвитку» [16, с. 37].

Аналіз наукових публікацій щодо сутності даного терміну показав, що нині не існує єдиного підходу до його розуміння. Проведені дослідження дали змогу виділити три основні підходи, що припускають розуміння терміну «розвиток» через:

1. *вивчення і виділення властивостей систем, що розвиваються.* Вивчаючи сутність даної категорії через систему її властивостей, можна відзначити, що *розвиток* – це необоротний, спрямований, закономірний і унікальний процес змін відкритої системи у просторі і часі;

2. *формування трактувань даного терміну.* З урахуванням наявних трактувань, а також підтримуючи парадигму теорії економічного розвитку, під *розвитком* доцільно розуміти процес формування нової дисипативної структури, виражений у якісній зміні складу, структури і способу (моделей) функціонування системи, який виявляється в лізисній чи кризовій формі і спрямований на досягнення змінюваних глобальних цілей підприємства;

3. *порівняння поняття розвитку з родинними (у плані наукового пізнання поведінки систем) категоріями.* Сутність третього підходу до вивчення терміну «розвиток» полягає у його розумінні через порівняння з категоріями, близькими за змістом.

Критичний огляд наявних підходів до поняття «розвиток» дає змогу зробити нам низку важливих теоретичних припущень:

1. Розвиток окремо взятої соціально-економічної системи (СЕС), зокрема підприємства, – це процес динамічної зміни глобальних цілей системи, які зумовлюють життєдіяльність СЕС протягом досить тривалого історичного періоду. У зв'язку із цим у рамках управління розвитком підприємства доцільно говорити тільки про стратегічний його контур.

2. Процеси розвитку СЕС і процеси її функціонування припускають виникнення нових дисипативних структур (від лат. *dissipatio* – «розсіюю, руй-

ную»). Підприємство розглядається як дисипативна структура, оскільки воно має дуальну природу: з одного боку, виступає як система, що споживає ресурси, з іншого – як система, що створює ресурси. Таким чином, здійснюється обмін між зовнішнім оточенням і підприємством.

Отже, соціально-економічна система являє собою сукупність ресурсів та економічних суб'єктів (підприємств, організацій, фірм, їх окремих структурних одиниць (філій, дочірніх підприємств), а також різноманітних інтеграційних та галузевих об'єднань (асоціацій, концернів, корпорацій, холдингів, тощо), які утворюють єдине ціле (соціально-економічну структуру), взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг, що потрібні у зовнішньому середовищі.

За результатами проведеного дослідження з урахуванням конкретизації особливостей розвитку здійснено систематизацію типів розвитку соціально-економічної системи за класифікаційними ознаками та встановленими групами, що характеризують розвиток СЕС як іманентну властивість (від лат. *властивий, притаманний чомусь*), принцип, закон, процес, явище, результат (табл. 1).

Узагальнена класифікація розвитку СЕС дає змогу конкретизувати характер розвитку, призведе до поліпшення його моделювання й управління, підвищення якості розроблення та реалізації стратегій.

Для успішного управління соціально-економічними системами, зокрема підприємствами готельного господарства, слід ураховувати її найважливіші особливості (рис. 1):

Цілісність системи передбачає, що її елементи взаємопов'язані, тому порушення функціонування одного елемента викликає зміни в інших. Отже, всім соціально-економічним системам притаманний «ефект брижів»: з одного боку, це свідчить, що кризові явища в певній частині системи можуть зумовити кризи в інших складниках; з іншого – оскільки і система вищого рангу є цілісною, то зміни у функціонуванні інших її складників (наприклад, підприємств-конкурентів) викликають зміни у стані цієї системи.

Складність соціально-економічних систем означає, що незалежно від рангу всі вони мають велику кількість елементів, пов'язаних великою кількістю прямих і зворотних зв'язків, тому неможливо точно спрогнозувати стан системи та її поведінку внаслідок управлінських дій, а також унаслідок відкритості, дій конкурентів і зміни станів СЕС вищих рангів [17, с. 35-42].

Інерційність передбачає наявність певного часового лага між управлінськими діями та зміною стану системи. Це дає змогу з деяким наближенням передбачити розвиток соціально-економічної системи в короткостроковій перспективі, але через складність соціально-економічних систем невизначеність у передбаченні динаміки системи зі збільшенням часового горизонту суттєво зростає.

Систематизація типів розвитку соціально-економічної системи

№	Класифікаційна ознака	Тип розвитку	Характеристика розвитку
<i>Розвиток як іманентна властивість</i>			
1.	Джерело (першопричина)	Екзогенний (несправжній розвиток)	Джерело та першопричина розвитку знаходиться у зовнішньому оточенні СЕС
		Ендогенний (дійсним розвитком)	Джерело та першопричина розвитку знаходиться всередині СЕС
<i>Розвиток як принцип</i>			
2.	Усвідомлення цілі розвитку	Цілеусвідомлюваний (векторний)	Передбачає наявність та конкретизацію вектору (атрактора) розвитку у формі цілей або над цілей
		Цілеусвідомлюваний (квазіхаотичний)	Здійснюється без формалізації вектору розвитку
3.	Комплексність змін (складність об'єкта)	Індивідуальний (елементний, одновекторний)	Розвивається окремий неподільний об'єкт, що може мати складну структуру, але його окремі частини не формують цілісності на рівні об'єкта і це не призводить до істотних змін інших складників (характеристик) СЕС
		Загальний (системний, холічний)	Розвиток одного або декількох структурних елементів, бізнес-процесів тощо, які здійснюють істотний вплив на всі складники (характеристики) СЕС, що призводить до її розвитку в цілому
		Інтегральний	Сукупність змін, які виникають, протікають та впливають на декілька структурних елементів, бізнес-процесів і т. д., впливаючи на аналогічні процеси
4.	Спосіб здійснення (просторові зміни)	Внутрішній (у межах системи)	Передбачає трансформацію внутрішніх підсистем і процесів
		Зовнішній (трансформаційний, експансивний), у тому числі:	Організаційно-економічні перетворення СЕС, інтеграційні та дезінтеграційні процеси, що призводять до зміни структури підприємства та до якісної зміни взаємозв'язків СЕС через залучення та використання компетенцій і сторонніх організацій для здійснення певних видів діяльності або їх комбінування
		– інсорсинговий	Полягає у перетворенні зовнішніх видів діяльності на внутрішні бізнес-процеси СЕС унаслідок об'єднання потенціалів різних організацій
		– аутсорсинговий	Передбачає встановлення коопераційних зв'язків з іншими організаціями для передання частини внутрішніх функцій СЕС
5.	Рівень адаптації	Конвергенційний (адаптивний)	Включає зовнішню і внутрішню адаптацію СЕС до умов діяльності, що змінюються
		Дивергенційний (слабоадаптивний)	Характеризується неможливістю керівництва здійснювати адаптивні регулюючі заходи на діяльність СЕС після виникнення зовнішніх і внутрішніх впливів та відповідних прогиріч
		Випереджаючий (превентивний)	Передує можливим майбутнім змінам у внутрішньому та зовнішньому середовищі СЕС
		Реактивний	Зміни, що відбуваються у соціально-економічній системі і мають своєю причиною зміни першого рівня аналізу
6.	Стратегічна спрямованість	Збалансований (гармонійний)	Характеризується безперервними і поступовими ресурсними змінами
		Наступальний	Передбачає впливи СЕС на зовнішнє середовище для підвищення ефективності своєї поведінки в сьогоденні й майбутньому; виникає у ситуаціях, коли необхідне вміння подолання технологічних розривів, досягнення випередження або збереження лідерства

6.	Стратегічна спрямованість	Захищаючий	Характеризується використанням результатів спостереження за діями лідерів на ринку, що даватиме змогу за короткий час відтворити їх досягнення та вийти на ринок слідом за ними без претензій на займання провідних позицій
		Абсорбуючий	Являє собою імітацію інноваційних перетворень і спрямування основних зусиль на забезпечення виробничо-господарського процесу
Розвиток як закон			
7.	Характер змін	Еволюційний (рівномірний)	Характеризується поступовими (плавними) кількісними, структурними та якісними змінами
		Револуційний (нерівномірний)	Являє собою стрибкоподібний перехід від одного стану СЕС до іншого
8.	Конфігурація (форма) розвитку	Лінійний	Сукупність змін, загальний напрям яких може бути апроксимований у лінійну функцію
		Прямолінійний	Конфігурація розвитку визначається характером змін, інтенсивністю у часі, періодичністю змін та їх повторюваністю
		Ламаний	
		Лінійно-поступальний	
		Спіралеподібний	Безперервно повторювана послідовність змін, що характеризується не тільки циклічними коливаннями показників, а й їх переходом на якісно новий рівень
		Циклічний	Безперервно повторювана послідовність змін, що характеризуються коливанням ефективності діяльності, розміру витрат та інших показників
9.	Характер постійності (стабільності) розвитку	Усталений (стабільний)	Здатність СЕС підтримувати певні темпи руху та не відхилятися від усталеного вектору розвитку за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливів
		Неусталений (нестабільний)	Неспроможність СЕС підтримувати певні темпи руху. Існують певні відхилення від усталеного вектору розвитку за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливів
Розвиток як процес			
10.	Спрямованість змін	Екстенсивний (еволюційний, кількісний)	Є проявом та зростанням наявного стану СЕС; спрямований на використання більшої кількості ресурсів
		Інтенсивний (трансформістський, якісний)	Характеризується виникненням нових форм; спрямований на використання нововведень
11.	Якість змін у соціально-економічній системі	Прогресивний	Процеси, які забезпечують підвищення ефективності функціонування виробничо-комерційної системи підприємства, підвищення якості його діяльності; розвиток «від нижчого до вищого»
		Регресивний	Процеси, які призводять до погіршення чи незмінності ефективності функціонування виробничо-комерційної системи підприємства, зниження (фіксації) якості його діяльності; розвиток «від вищого до нижчого»
12.	Сфера прояву (напрямок змін)	Організаційний (управлінський)	Сукупність змін, які призводять до розвитку системи управління діяльністю СЕС, її структури та функціонування
		Техніко-технологічний	Сукупність змін техніко-технологічного складника СЕС, що призводить до підвищення рівня продуктивності, ефективності та якості функціонування виробництва
		Соціальний	Сукупність змін, які зумовлюють поліпшення соціально-психологічного клімату колективу СЕС, соціальної інфраструктури, умов роботи, охорони праці, соціальної захищеності працівників, матеріальної винагороди

12.	Сфера прояву (напрямок змін)	Економічний	Сукупність змін, які призводять до вдосконалення методів, способів, форм економічних розрахунків та економічної роботи у цілому
		Фінансовий	Сукупність змін, які призводять до нарощування фінансового потенціалу, який проявляється в ефективному залученні, розподілі та використанні фінансових ресурсів, що забезпечує досягнення цілей власників СЕС
		Підприємницький	Сукупність змін, які призводять до спрямування ресурсів на нові сфери бізнесу (розроблення та реалізація нового товару, послуги) для забезпечення максимальної конкурентоспроможності протягом максимально тривалого часу
		Ринковий (маркетинговий)	Сукупність змін, які призводять до розширення меж ринку, диверсифікації виробництва і збуту
13.	Ступінь узгодженості	Логістичний	Сукупність змін, які зумовлюють поліпшення транспортно-складської діяльності СЕС та взаємозв'язків з постачальниками
		Екологічний	Сукупність змін, які призводять до поліпшення навколишнього середовища, природо-користування й випуску екологічно чистої продукції
		Синхронізований	Характеризується наявністю швидкісних або частотних співвідношень у процесі погодженої взаємодії параметрів СЕС і зовнішнього середовища
		Десинхронізований	Характеризується неузгодженістю ритму життєдіяльності СЕС і зовнішнього середовища
14.	Рівень невизначеності	Детермінований (прогнозований)	Достовірно передбачений керівництвом розвиток СЕС в умовах достатньо стабільного стану зовнішнього середовища
		Стохастичний	Передбачений керівництвом із достатньою ймовірністю перехід СЕС від свого поточного до майбутнього стану під впливом сукупності визначених рушійних факторів
		Біфуркаційний (випадковий)	Непередбаченість переходу СЕС від свого поточного до майбутнього стану під впливом сукупності різноманітних рушійних факторів
15.	Наявність планових дій	Проєктивний (плановий)	Розвиток, який передбачає заздалегідь визначені планові дії (зміни) для досягнення встановленої мети
		Непроєктивний (ситуативний)	Розвиток, який виникає випадково та не передбачає заздалегідь визначених дій
16.	Можливість управління	Керований	Розвиток, який відбувається під впливом осмислених дій менеджерів чи спеціально створених зв'язків, спрямований на досягнення встановленої мети
		Слабокерований	Розвиток, який відбувається у результаті управлінських дій та значно залежить від впливу інших факторів
		Некерований	Розвиток, який відбувається без участі менеджерів
		Спонтанний	Зміни у соціально-економічній системі, які не є результатом осмислених дій менеджерів підприємства, а виникають випадково
17.	Горизонт (тривалість) розвитку	Довготерміновий	Термін розвитку становить більше трьох років
		Середньотерміновий	Термін розвитку становить від одного до трьох років
		Короткотерміновий	Термін розвитку становить до одного року.
		Оперативний	Термін розвитку становить до трьох місяців

<i>Розвиток як явище</i>			
18.	Масштаб змін у соціально-економічній системі	Простий	Не призводить до зміни мети діяльності СЕС та не забезпечує її перехід на якісно новий рівень функціонування; характеризується отриманням соціально-економічного ефекту
		Розширений	Призводить до зміни мети діяльності СЕС та забезпечує її перехід на якісно новий рівень функціонування
		Загально-корпоративний	Сукупність змін, що відбуваються у соціально-економічній системі підприємства внаслідок загальносистемних процесів; слід наголосити, що характер та інтенсивність розвитку окремих елементів системи не визначає розвиток усієї системи
		Внутрішньо-корпоративний (локальний)	Сукупність змін, які відбуваються у соціально-економічному, структурно-функціональному та організаційно-функціональному складниках: розвиток структурних одиниць; розвиток бізнес-процесів
19.	Радикальність змін	Нерадикальний	Набуті властивості та характерні риси призводять до нового поліпшеного стану СЕС
		Радикальний	Набуті властивості та характерні риси призводять до якісно нового стану соціально-економічної системи
<i>Розвиток як результат</i>			
20.	Ефективність змін	Високоєфективний	Отриманий соціально-економічний ефект значно переважає обсяг витрат на його досягнення
		Середньоєфективний	Отриманий соціально-економічний ефект переважає обсяг витрат на його досягнення
		Недостатньо ефективний	Отриманий соціально-економічний ефект знаходиться на рівні обсягу витрат на його досягнення
21.	За природою ключового критерію	Абсолютний	Сукупність змін у СЕС, що можна виміряти у вартісних, натуральних чи умовних одиницях, які призводять до абсолютного зростання чи зменшення показників (зв'язків, параметрів)
		Відносний	Сукупність змін у СЕС, що можна виміряти відносно до інших економічних показників та визначити їх зростання чи зменшення (зв'язків, параметрів)
		Умовний (псевдо-) розвиток	

Джерело: складено автором на основі проаналізованого матеріалу

Нелінійність означає, що зміни у стані соціально-економічної системи непропорційні управлінським впливам. Слід додати, що й однакові управлінські дії в різні моменти еволюції системи матимуть різні наслідки.

Отже, особливості СЕС зумовлюють потребу поєднання системного та ситуативного підходів. Суть поєднання полягає у тому, що в управлінні соціально-економічними системами треба неодмінно враховувати поточну ситуацію.

Висновки. Таким чином, *розвиток соціально-економічної системи* – це незворотні, закономірні, спрямовані на розв'язання протиріч між системою та зовнішнім середовищем або всередині системи кількісні, структурні та якісні зміни відповідно до встановленої мети, які призводять до досягнення якісно нового, позитивного, стійкого стану (властивості) системи та отримання соціально-економіч-

ного ефекту. А сам процес розвитку соціально-економічної системи являє собою постійно змінюваний ланцюг станів, зміни яких викликані впливами різної природи і сили. З одного боку, СЕС за своєю природою належить до класу відкритих систем, тобто припускає для свого існування обмін ресурсами, інформацією із зовнішнім середовищем (метаболізм), з іншого – ця система характеризується внутрішньою структуризацією і самоорганізацією, заснованою на підтримці у визначених рамках значень основних системоутворюючих факторів.

Будь-яке керування соціально-економічними системами має стратегічний аспект, який полягає у визначенні стратегічних орієнтирів та розробленні варіантів програми розвитку соціально-економічної системи під дією управлінських впливів з урахуванням тенденцій у внутрішньому та зовнішньому середовищі і дій конкурентів.

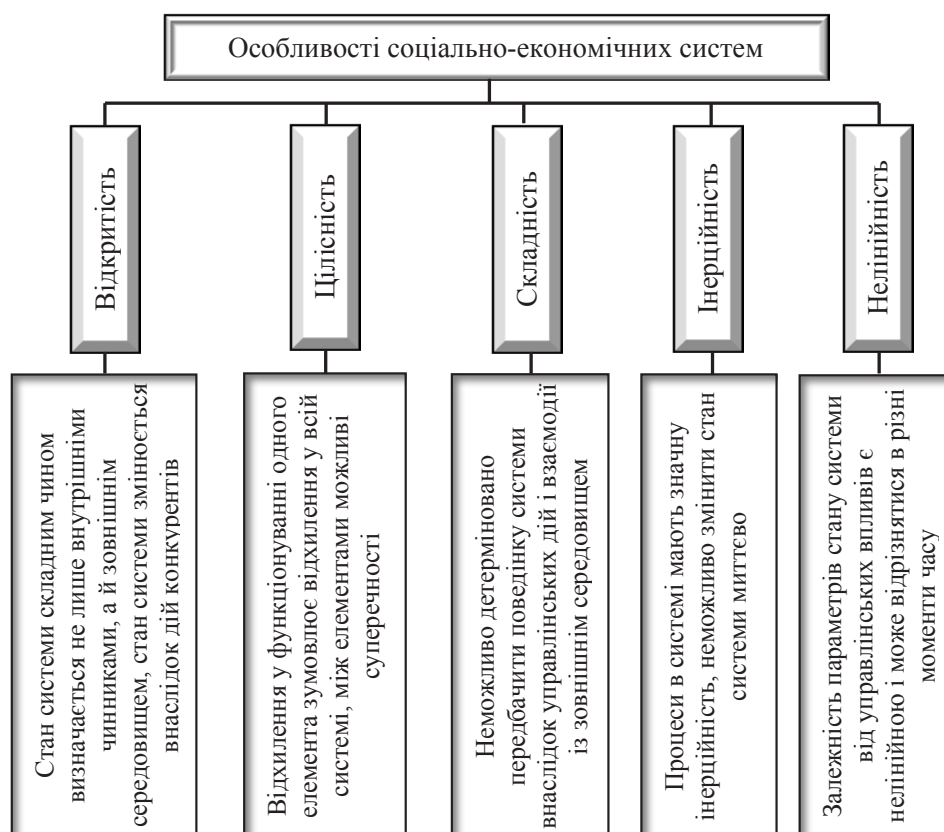

Рис. 1. Особенности социально-экономических систем, які необхідно враховувати під час управління підприємством

Джерело: розроблено за даними [18, с. 99-101; 19, с. 179-185]

Список літератури:

1. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности / И.В. Блауберг, В.Н. Садовский, Э.Г. Юдин. М.: Знание, 1969. 48 с.
2. Рапорт А. Различные подходы к общей теории систем. Системные исследования. Ежегодник. М.: Наука, 1969. С. 55-80.
3. Садовский В. Н. Методология науки и системный подход. Системные исследования. Ежегодник. М.: Наука, 1977. С. 106-107.
4. Добкин В.М. Системный анализ в управлении. М.: Химия, 1984. 224 с.
5. Костюк В.Н. Изменяющиеся системы. М.: Наука, 1993. 352 с.
6. Ерохина Е.А. Развитие национальной экономики: системно-самоорганизационный подход. Томск: Томск. ун-т, 1999. 160 с.
7. Расвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2006. 496 с.
8. Раевнева Е.В. Развитие социально-экономической системы: содержательный аспект. Экономика: проблемы теории та практики. 2004. Вип. 192. Т. 4. С. 1003-1009.
9. Виссема Х. Стратегический менеджмент и предпринимательство: возможности для будущего процветания; пер. с англ. М.: Финпресс, 2000. 165 с.
10. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. 896 с.
11. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: учебник. М.: Проспект, 2004. 604 с.
12. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий: монография. Киев: Центр учеб. лит., 2005. 648 с.
13. Власова А.М., Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 1997. 92 с.
14. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук: в 2-х т. М.: Мысль, 1974. Т. 1. 452 с.
15. Современная философия: словарь-хрестоматия. Ростов н/Д: Феникс, 1995. 511 с.
16. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятия / Ю.А. Путятин, А.И. Пушкарь, А.Н. Тридид. Харьков: Основа, 1999. 488 с.
17. Резник Г., Яшина О. Концепции стратегического управления: эволюция и сущность. Проблемы теории та практики управления. 2012. № 5. С. 35-42.
18. Хитрова О.А. Антикризовий менеджмент соціально-економічних систем в умовах глобального конкурентного середовища. Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 травня 2015 р.). Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 99-101.
19. Хитрова О.А. Стратегічні аспекти управління соціально-економічними системами в умовах глобалізації. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). 2013. № 3. С. 179-185.